

מפעל דף היומי בעיון

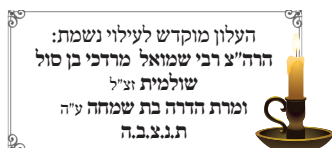
סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

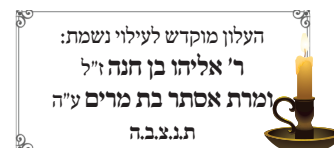
כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרוייקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שיעורים ליבו חפץ | כולל שיעורי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' כ"ט טבת - יום ה' ד' שבט תשפ"ב

מסכת מגילה כ"א-כ"ה

שבוע פרשת וארא-בא

דף כ"א

כל הלילה כשר לקצירת העומר... דאמר מר קצירה וספירה בלילה והבאה ביום...

כתב הר"ן שבגמ' במנחות [דף ע"ב ע"א] מבואר שכל אלו השנויים במשנתנו כשרין בלילה ופסולים ביום, ומבואר לפי"ז שסתם משנתנו סוברת שקצירת העומר פסולה ביום. אולם במשנה במנחות [דף ע"א ע"ב] איתא "מצותו לקצור בלילה, נקצר ביום כשר". ומבואר בגמ' שמשנתנו היא כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון. וכתב הר"ן שהלכה כסתם משנה שלנו שנקצר ביום פסול, משום שהיא כתובה גבי הלכות פסוקות, ואע"פ שהסתם שבמנחות היא סתמא בדוכתא, וסתמא בדוכתא עדיפא, מכל מקום יש שם עוד סתמא אחרינא כדעת רבי אלעזר ברבי שמעון שנקצר ביום פסול. וכן כתבו התוס' בסוגיין [ד"ה כל הלילה].

ועוד הוכיחו התוס' במנחות [דף ס"ו ע"א ד"ה זכר] שקצירה ביום פסולה, מהא דמוכח במו"ק דלהלכה קי"ל שקצירת העומר דוחה את השבת, וקצירת העומר דוחה את השבת הוא רק אם נקצר ביום פסול, דמוכח מזה שבעינן קצירה כמצותה, אבל אם נקצר ביום כשר, אין קצירת העומר דוחה את השבת, ומוכח שנקצר ביום פסול.

וכתבו התוס' והר"ן, שמכאן למד ר"ת שאם שכח לספור בלילה אינו סופר ביום, דכיון שהקצירה אינה גם הספירה אינה ביום, דקצירה וספירה כי הדדי נינהו, כדאמרין בגמ' קצירה וספירה בלילה. ולפי נוסחת הרי"ף במשנה עצמה

איתא "לקצור את העומר ולספירת העומר". ועוד שאפילו לפי הדעות שקצירה ביום כשרה, ספירה אינה אלא בלילה, דהמקור שצריך שתהיה הספירה בלילה הוא מהא דכתיב תמימות, ואמרין במנחות [דף ס"ו ע"א] איתני הן תמימות בזמן שהוא מונה מבערב, וא"כ אם סופר ביום אינם תמימות ופסול. אולם הבה"ג כתב שאם לא ספר בלילה סופר ביום בברכה, אבל ר"ת דחה דבריו, ולפיכך טוב שאם לא ספר בלילה שיספור ביום בלא ברכה.

א כן מבואר בר"ן, אולם תוס' כתבו שהטעם הוא משום ששנה עליה הכתוב לעכב, משום דכתיב תמימות, ועי' רש"י שתמה היכן שנה עליה הכתוב לעכב, הרי אין לנו לימוד אחר דקצירה וספירה בלילה אלא מתמימות, וכתב שיותר הוה להו למימר דתהיינה משמע עיכובא. ועוד הקשה דרך בקדשים בעינן שנה עליו הכתוב לעכב, וקשה לקרות ספירת העומר קדשים. ונראה ליישב את הקושיא הראשונה, דכיון שקצירת העומר לכו"ע צריכה להיות לכתחילה בלילה, ואפי' למ"ד דאם קצר ביום כשר זהו רק בדיעבד כמבואר במשנה במנחות, וספירת העומר היא דומיא דקצירת העומר, נמצא שכתוב בתורה ב' פעמים על ספירת העומר שצריך שתהיה בלילה א. בקצירת העומר ומינה ילפינן דה"ה לספירת העומר. ב. בספירת העומר שהוא דין תמימות ודוק. [ועי' ביביע אומר ח"ד או"ח סימן מ"א ס"ק ב' מ"ש ביישוב קושיית הרש"י וצ"ע].
ב כן כתב הר"ן בשמו, אולם התוס' בסוגיין הביאו בשם הבה"ג שימנה ביום בלא ברכה. ועי' רש"י.

הודעה חשובה

ניתן להקדיש את העלון מידי שבוע להצלחה או לע"נ, וכן אפשר לפרסם ספרים בלבד בעמוד האחרון של העלון, העלון מודפס ב20,000 עותקים ומופץ בכל הארץ, מלבד זה הוא נשלח במייל לרובבות אנשים, ומהם זה נשלח לעוד רבבות רבות של אנשים, כך שמעיינים בו למעלה ממיליון איש מידי שבוע, בהקדשה אחת אתם מנציחים את יקירכם במפעל התורה וזיכוי הרבים מהגדולים בעולם, או זוקפים להצלחתכם את זכות הרבים ולימוד התורה של ציבור ענק זה, מעלת לימוד התורה היא הסגולה הבדוקה והמעושה יותר מכל הסגולות שבעולם, בסכום של \$1,000 תוכלו לזכות בהקדשה זו, כל הקורא זוכה! רק שני הקדשות יופיעו מידי שבוע בעמוד הראשון של העלון! או פירסום של ספרים, עמוד שלם \$1,000 וחצי עמוד \$500, בפרסום זה אתם חוסכים הוצאות גדולות של הדפסה והפצה. לפרטים: בטלפונים או במייל המופיעים בתחתית העמוד. וכן ניתן לשלם בנדרים פלוס או בקהילות על שם מכון ראש פינה, ולכתוב שם את פרטי ההקדשה

כולל ומכון ראש פינה:

תנא מה שאין כן בתורה...

פרש"י [ד"ה מה שאין] "שאיין קורין בתורה בציבור מיושב". וכתב הב"י [סימן קמ"א ס"א] שמשמע שדין זה הוא רק לקורא בתורה, אבל השומעים יכולים לישב. ואע"פ שהמרדכי בשבת [סימן תכ"ב] כתב שהר"מ היה נוהג לעמוד בשעת קריאת התורה, וכן נוהגים קצת אשכנזים וצרפתים. ובהלכות קטנות [מרדכי סימן תתקס"ח] כתב שיש שעומדים בשעת קריאת התורה, אולם בירושלמי [בסוגיא] משמע שדוקא החזן הקורא צריך לעמוד. וכן כתב הטור [סו"ס קמ"ו] בשם רב שר שלום.

ולעמוד על ידי סמיכה כתב הטור שגם אין לעשות כן, משום שצריך עמידה ועל ידי סמיכה אין זה עמידה, כדאיתא בזבחים [דף י"ט ע"ב] גבי קידוש ידים ורגלים לדעת רבנן. וכתבו התוס' שם [ד"ה עמידה] שמכאן יש ללמוד שכשקוראין בתורה שאין לסמוך, וכן מבואר בירושלמי בסוגיא, וכן כתב הרא"ש [סימן א'], ומיהו אם הוא בעל בשר כתב המרדכי בברכות [פ"א סימן ט"ו] בשם הירושלמי דשרי לסמוך.

להלכה כתב השו"ע [סימן קמ"א ס"א] "צריך לקרות מעומד, ואפילו לסמוך עצמו לכותל או לעמוד אסור, אלא אם כן הוא בעל בשר". עכ"ל.

ודעת הב"ח שאם קרא בישיבה לא יצא ידי חובתו, אולם המ"א [ס"ק א'] צידד שיצא ידי חובה בדיעבד ואין צריך לחזור ולקרות, וכן פסק המשנ"ב [ס"ק א'].

וכתבו המ"א [ס"ק ב'] והמשנ"ב [ס"ק ב' - ג'] דהטעם שסמיכה אסורה הוא משום שצריך להיות באימה, ולכן אפילו סמיכה שאם ינטל אותו הדבר לא יפול גם כן אסור. ומה שהתיר השו"ע לבעל בשר לסמוך הוא סמיכה כזאת שאם ינטל אותו הדבר לא יפול, והוא הדין לחולה או זקן הרבה שקשה להם עמידה בלא סמיכה שרי. ואם אי אפשר להם לסמוך כי אם בענין זה שאם ינטל אותו הדבר יפול, מותר גם בזה, אך לא ישען על המפה שעל השלחן, שתשמיש קדושה הוא אלא על השלחן עצמו.

מנין לרב שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידו ע"ג קרקע, שנאמר ואתה פה עמוד עמדי...

הקשה הר"ן דבגמ' בבבא מציעא [דף פ"ד ע"ב] איתא דר"ג ורבי יהושע בן קרחה הוו יתבי אספסלי, ורבי אלעזר ורבי שמעון הוו יתבי קמייהו אארעא, וכן כיו"ב בכמה מקומות, ותירץ כמו שאמרו בגמ' רכות מעומד קשות מיושב, הכא נמי בשמועות רכות הרבנים היו יושבים ע"ג קרקע, ובשמועות קשות היו יושבים על הספסלים, כי אם היו יושבים על הקרקע עם תלמידיהם לא היו יכולים לעיין בהן היטב.

הכבוד ציבור, ואפשר שזה טעמו של המטה שהתיר, ומה שהמשנ"ב סמך עליו משום שזה מנהג, כוונתו שאף שאין סברא זו ברירא, דאפשר שאם סומך אין כאן כבוד צבור, מכל מקום יש לסמוך עליה בהיות שכל הדין של כבוד ציבור כאן הוא רק מנהג ודוק.

להלכה פסק השו"ע [סימן תפ"ט ס"ז] וז"ל "שכח ולא בירך כל הלילה יספור ביום בלא ברכה". ע"כ. וכתב המ"א [ס"ק י"ג] דהטעם הוא משום שיש צד שאי אפשר לספור ביום, משום דכתיב תמימות תהיינה. ונראה שלפי האמור בתוס' ובר"ן אפשר שא"צ לטעם זה, אלא אף בלא זה, אפשר דהספירה צריכה להיות בלילה דומיא דקצירת העומר.¹

וכתב המשנ"ב [ס"ק ל"ד] דמכאן ואילך בשאר הימים יספור בברכה, ואין זה כמדלג יום אחד לגמרי שסופר מכאן ואילך בלא ברכה. ובשער הציון [ס"ק מ"ה] ביאר דיש כאן ספק ספיקא לחיובא, ספק אחד שמא אפשר לספור גם ביום, וספק שני שמא אין הימים מעכבין זה את זה.

הקורא את המגילה עומד ויושב...

כתב רש"י "אם רצה עומד אם רצה יושב". ומשמע דאפילו לכתחילה יכול לקוראה יושב, וכן דקדק הט"ז [סימן תר"צ ס"א] מדבריו. והר"ן גריס 'הקורא את המגילה עומד ויושב יצא', ולכא' משמע דהיינו בדיעבד, אולם כתב הר"ן שיצא הוא לאו דוקא, שהרי גם לגבי קראה שנים קתני יצא, ובברייתא איתא דבמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין, ומשמע דאפילו לכתחילה.

והטור [סימן תר"צ] כתב דלכתחילה לא יקרא יושב, אבל הביא בשם הירושלמי דאפילו לכתחילה קוראה יושב, והרמב"ם [הלכות מגילה פ"ב ה"ז] כתב "קראה עומד או יושב יצא, ואפילו בציבור, אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחילה, מפני כבוד הציבור". וביאר הלח"מ שהרמב"ם מפרש שמ"ש בירושלמי אפילו לכתחילה היינו ביחיד, אבל בציבור לכתחילה לא, ומשום צבור קתני במתני' יצא דמשמע דיעבד.

להלכה כתב השו"ע [סימן תר"צ ס"א] "קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב, אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחילה מפני כבוד הצבור".

וכתבו המ"א [ס"ק א'] והמשנ"ב [ס"ק א'] דמכל מקום הברכה יברך בעמידה.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ב'] שבביאור הלכה צידד שעמידה על ידי סמיכה שרי. ובביאור הלכה כתב שבשעת הדחק יש להקל בעמידה על ידי סמיכה, והטעם משום שמעיקר הדין מותר לישב אפילו לכתחילה בקריאת מגילה, ומה שהחמיר הרמב"ם בצבור הוא משום שכן הוא המנהג, ואף שבודאי אין לזוז מזה אחר שהוא מנהג של כלל ישראל, מכל מקום דיינו אם נחמיר בזה בישיבה ממש ולא בסמיכה.²

ג וקצת צ"ע למה לא זכר המ"א טעם זה.

ד ועיין בט"ז שם שהאריך בביאור גירסא זו.

ה ולכאורה נראה לדון להתיר סמיכה מטעם נוסף, דכיון שאין כאן דין עמידה בעצם כתפילה וכיוצא בזה, רק עמידה משום כבוד ציבור, אפשר שאף בעמידה שעל ידי סמיכה מתקיים

עוד תירץ הר"ן דמה שאמרו כאן שלא ישב ע"ג מטה וישנה לתלמידו ע"ג קרקע הוא כשהגיע לכלל סמיכה, דבזה ראוי לחלוק לו כבוד, וכשלא הגיע לכלל סמיכה יושב ע"ג קרקע. ודברי הר"ן הובאו בבית יוסף [יו"ד סימן רמ"ו ס"ט].

להלכה כתב השו"ע [יו"ד סימן רמ"ו ס"ט] "... ולא ישב הרב על הכסא ותלמידיו על הקרקע, אלא או הכל על הארץ או הכל על הכסאות". והרמ"א כתב "ויש אומרים דוקא כשהגיעו התלמידים לכלל סמיכה". והש"ך [ס"ק ט'] הביא גם את תירוצו הראשון של הר"ן, שבשמועות קשות יכול הרב לישב על המטה. עוד כתב הש"ך בשם העין יעקב בסוגיין, שכשהיו שונין היו עומדין כולם, וכשהיה צריך לדקדק בסברא, היה הרב יושב והתלמידים עומדין, וכשהיה צריך לדקדק ולטרוח בהלכה היו כולם יושבין.

קראה אחד קראוה שנים יצאו, תנא מה שאין כן בתורה...

כתב הרא"ש [סימן א'] שמדינא דגמרא היה העולה לתורה קורא לבדו ואין שליח צבור קורא עמו, ומה שנהגו עכשיו שהשליח ציבור הוא הקורא הוא כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות, וכתנן כיו"ב במסכת בכורים [פ"ג מ"ז] גבי בכורים בתחילה מי שיודע לקרות קורא, ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו, נמנעו מלהביא מחמת הבושה, התקינו שיהיו מקרין את הכל. והקשה הרא"ש דקריאת התורה אינו דומה לבכורים, דבבכורים היו נמנעים מלהביא בכורים, ומבטלים מצות עשה, אבל כאן היה לנו לומר שמי שאינו יודע לקרוא לא יעלה לתורה, ואדרבא מתוך כך יתנו לב ללמוד את הפרשה, ולכן כתב שהטעם הוא לפי שאין הכל בקיאים בטעמי המקרא, ואם יתנו לכולם לקרוא, מי שאינו בקי בטעמי מקרא לא יוכל להוציא את הצבור בקריאתו, והוא סבור שהוא יודע לקרוא, ואם לא יקראוהו לעלות לתורה יבוא למריבה עם השליח צבור, ולכן התקינו שהשליח צבור יקרא שהוא בקי בקריאה. ומכל מקום גם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם השליח צבור, שלא תהא ברכה לבטלה, ואם אינו יודע לקרות, אין לקוראו לעלות לתורה, שלא לגרום לו לברך ברכה לבטלה, ולא מסתבר שהעולה לתורה יכול לברך על קריאת השליח צבור.

והר"ן כתב שהטעם שהשליח צבור קורא הוא כדי לא לבייש את מי שאינו בקי לקרות בדקדוק הקריאה.

וכתב הטור [סימן קמ"א ס"ב] שאם העולה לתורה יודע לקרות כשמקרין אותו אפשר להעלותו לתורה. וביאר הב"י שצריך שידע לקרות מתוך הכתב כשמקרין אותו, ולא מהני מה שהוא יודע לחזור אחרי הש"צ אם אינו יודע לקרוא מתוך הכתב, כי אסור לקרוא אפילו אות אחת שלא מן הכתב, וכן משמע מהרא"ש בתשובה [כלל ג' סימן י"ב], וכן כתב מהר"י בן חביב, ועוד האריך בדין הסומא עיי"ש.

וכתב הטור דאף שבסוגיין איתא דאין שנים קורין בתורה, זהו רק כששניהן קורין בקול רם, ומשום דתרי קלי לא

מישתמע, אבל כאן שהעולה לתורה לא קורא בקול רם מותר.

וכתב הב"י בשם המהר"י אבוהב, ששמע שבספר הזוהר איתא שאין לקרות כלל שנים רק אחד, וראוי לחוש לדבריו, וכתב הב"י שכן הוא בזוהר פרשת ויקהל [דף ר"ז ע"א], וכתב שלפי"ז לכא' היה צריך שהעולה לא יקרא כלל, ורק השליח צבור יקרא, ואף שהפוסקים הראשונים כתבו שהעולה צריך לקרוא בתורה, ואם לא קרא הוי ברכה לבטלה, מכל מקום כיון שהדבר אינו מפורש בתלמוד אלא בפוסקים, יש לפסוק כהזוהר נגד הפוסקים. ועוד דיש לומר שכיון שהעולה מכוון לשמוע את הקריאה מפי השליח צבור אמרינן ביה דשומע כעונה ואין כאן ברכה לבטלה. מיהו כתב הב"י דאפשר שגם לפי דעת הזוהר אין איסור אלא כשמשמיע לאוזניו, כדמשמע בזוהר ממה שהשווה כן לתפלה, מסיק הב"י שכן ראוי לעשות, שהעולה יקרא בתורה בנחת ולא ישמיע לאוזניו.

אולם הדרכי משה [ס"ק ב'] כתב דאין הכרח מהזוהר, דאפשר שגם הזוהר מייירי בקול רם, שהרי לפי הגמ' הטעם הוא משום דתרי קלי לא מישתמע, וזה שייך רק בקול רם, וגם הזוהר מייירי בכה"ג. וכתב שבזמן הזוהר לא היה המנהג שהש"צ קורא, אלא היה המנהג שהעולה קורא, ולכן כתב הזוהר שלא יקרא אחר עמו והיינו בקול רם, ועוד כתב דגם אם הזוהר מייירי אפילו שלא בקול רם, מכל מקום כשיש מחלוקת בין הזוהר לפוסקים, הלכה כהפוסקים, ודלא כהב"י שבכה"ג הלכה כהזוהר.¹

להלכה כתב השו"ע [סימן קמ"א ס"ב] "לא יקראו שנים, אלא העולה קורא ושליח צבור שותק, או שליח צבור קורא והעולה לא יקרא בקול רם, ומכל מקום צריך הוא לקרות עם השליח צבור כדי שלא תהא ברכתו לבטלה, אלא שצריך לקרות בנחת, שלא ישמיע לאוזניו". והרמ"א כתב "ואפילו משמיע לאוזניו ליכא למיחש, דלא עדיף מתפילה כדלעיל סימן ק"א".

ווצ"ע אמאי לא סמך הרא"ש על הסברא דשומע כעונה, וכן הקשו הט"ז [ס"ק ג'] והפרי חדש, ועיין בספר מטה יהודה. ז' ויש ללמוד מכאן כלל גדול מכללי הפסיקה, שלדעת הב"י כשיש מחלוקת בין התלמוד לזוהר פוסקים כתלמוד, וכשיש מחלוקת בין הפוסקים לזוהר פוסקים כזוהר, ולדעת הרמ"א אף כשיש מחלוקת בין הפוסקים לזוהר הלכה כהפוסקים. אולם עי' בשו"ת תבואות שמש [ח"א סימן] שנקט שגם לפי הב"י אין נוקטים כהזוהר אלא מחלוקת בפוסקים, ונראה שאף כאן יש מחלוקת שהרי לדעת הנמוקי יוסף אין העולה חייב לקרוא, ומכל מקום מלשון הב"י נראה יותר שלא סמך עצמו על הפוסקים המתירים, מאחר שדבריהם נדחו ע"י רוב הפוסקים, אלא סמך עצמו על כך שהלכה כזוהר נגד הפוסקים.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ז'] דאם העולה קורא והוא טועה בנקודות ובטעמים, הש"צ מסייעו בלחש.

ואת דעת הרמ"א בביאר המשנ"ב [ס"ק ח'] שכוונתו שאף שיותר טוב שלא להשמיע לאזניו, מ"מ גם אם משמיע ליכא למיחש, דלא עדיף מתפילה שתקנו בלחש, ואפילו הכי משמיע לאזניו.

והכף החיים [ס"ק ט"ז] דקדק מדברי האריז"ל שגם הוא מפרש בזוהר שהאיסור הוא רק כשמשמיע לאזניו, אבל כשאין משמיע לאזניו אין איסור.^ח

ובהלל ובמגילה אפילו עשרה קורין ועשרה מתרגמין... כיון דחביבא ייבי דעתייהו ושמעי...

כתב השו"ע [סימן תר"צ ס"ב] "אפילו שנים ואפילו עשרה יכולים לקרותה ביחד, ויוצאים הם והשומעים מהם". וכתב המשנ"ב [ס"ק ד'] דפשוט שאם מרגיש בעצמו שהקולות מבבלים אותו, ושאי אפשר לו לשמוע את כל התיבות, שלא יצא.

ובשער הציון [ס"ק ד'] דקדק מלשון השו"ע שאף לכתחילה יכולים לקרותה כמה בני אדם בבת אחת, וכן מבואר בר"ן על המשנה, אולם כתב שמלשון הרמב"ם משמע לכאורה שהוא רק בדיעבד, וכן מבואר במאירי.

ולגבי הלל כתב השו"ע [סימן תפ"ח ס"ב] "בהלל אפילו עשרה קורין כאחד". וכתב המשנ"ב [ס"ק ח'] שהחידוש הוא אפילו במקום שהוא מוציאן ידי חובה.

עוד כתב המשנ"ב דמאותו הטעם נוהגים לקדש שנים בשבת או ביום טוב, או כשיושבים בסוכה כמה בעלי בתים, משום דהקידוש חביב להם, ויהבי דעתי ושמעי. ומכל מקום כשצריכים להוציא את בני ביתם, יותר טוב שלא יקדשו בבת אחת, אלא בזה אחר זה.

ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם הרב את ריבנו...

מבואר במשנה שברכה זו אינה חובה, אלא תלויה במנהג, שבמקום שנהגו יש לברכה, ובמקום שלא נהגו אין לברכה, ומכל מקום כתב הטור [סימן תרצ"ב] שהאידנא נוהגין לברך, וכן פסק השו"ע [סימן תרצ"ב ס"א].

הקשה הר"ן מדוע ברכה זו פותחת בברוך, הרי היא ברכה הסמוכה לחברתה, היינו לברכות שקודם קריאת המגילה, ובוודאי קריאת המגילה אינה הפסק, וכמו בברכות ק"ש שהברכות שלאחריה אינם פותחות בברוך משום שהם סמוכות לברכה הראשונה, ואף שהק"ש מפסיקה, אין זה הפסק. ותירץ הר"ן שיש חילוק דבק"ש הברכה האחרונה נתקנה על הק"ש, אולם בקריאת מגילה הברכה האחרונה לא נתקנה על המגילה, אלא היא ברכה בפני עצמה שנתקנה לאומרה על הנס.

ח ויש מקום לפלפל בדבריו.

בנוסח הברכה מצינו ה' לשונות א. הרב את ריבנו. ב. והדן את דיננו. ג. והנוקם את נקמתנו. ד. והנפרע לנו מצרינו. ה. והמשלם גמול לכל אויבי נפשנו. וביאר הב"י [סימן תרצ"ב ס"א] שהטעם שקבעו בברכה זו ה' לשונות אלו הוא משום, שלפעמים הגויים באים עלינו במריבה בלי שום טענה של דין, וכנגד זה אמר הרב את ריבנו, ולפעמים הם באים עלינו בטענה ודין, וכנגד זה אמר הדן את דיננו, ולפעמים העוונות גורמים שירעו לנו אויבינו, ומכל מקום אחר שסבלנו את עונש העוונות, הקב"ה נוקם את נקמתנו וכנגד זה אמר הנוקם את נקמתנו, ובמריעים לנו יש ב' סוגים, יש שהם אויבים עלינו בלב ובנפש, ותמיד חורשים עלינו רעות, והקב"ה משלם להם מידה כנגד מידה, כיון שהם מתכוונים להצר לישראל, ויש שאינם עושים כן משנאתם אותנו, אלא שדרכם להרע תמיד, או שהם מצירים לנו במצות אדוניהם, ולאלה ה' לא משלם מידה כנגד מידה, כיון שאינם עושים כן בדעת ובתבונה, ועל כן זה אמר הנפרע לנו מצרינו, ועל הכת שמריעים לישראל בכוונה אמר והמשלם גמול לכל אויבינו, וגמול הוא מידה כנגד מידה, והם נקראים אויבינו, כי הם מריעים לישראל בדווקא. ומה שאמר הקל המושיע הוא משום, שכשהקב"ה נפרע מהצרים לישראל אין התכלית הנקמה, אלא התכלית היא להושיע את ישראל, כדי שהנשואים ישמעו וייראו. ועוד יש לפרש שלפעמים מלך אחד נפרע מצוררי אוהביו אחרי שהם כבר הרגו את אוהביו, אבל הקב"ה אינו כן, אלא בנקמה שלו מושיע את ישראל, ולזה אמר הקל המושיע.

כתב הב"י בשם הארחות חיים, שהטעם שהחתימה הנפרע לעמו ישראל מכל צריהם הקל המושיע אינה נחשבת חתימה בתרתי, היא משום שב' הדברים שייכי אהדדי, שאין תשועה שלמה מן האויבים אלא בב' דברים אלו.

כתב הב"י בשם הארחות חיים, שבירושלמי אמרו דאין לברך ברכה זו שלאחריה אלא בצבור, וכן כתב הדרכי משה [ס"ק ד'] בשם הכל בו.

כתב הטור בשם רב עמרם גאון ז"ל, שאין לומר הקל הרב את ריבנו, כי כבר אמרו בתחילת הברכה אלוקינו, וכ"כ המרדכי [סימן תת"ד] בשם הבה"ג, דהכי נהוג במתיבתא, וכ"כ הארחות חיים.

כתב הרמ"א [סימן תרצ"ב ס"א] "ואין לברך אחריה אלא בצבור". וכתב הביאור הלכה שהאליה רבה [ס"ק ח'] הוכיח מכמה פוסקים דמברך אפילו ביחיד, וכן הביאור הגר"א כתב שמהירושלמי אין ראיה, ומכל מקום כתב הביאור הלכה שאין כדאי לברך אחריה, דבלאו הכי ברכה זו אינה חיובית אפילו בצבור, אלא תלויה במנהג, ובמקום שנהגו שלא לברך אין לברך, וא"כ מנא לן דנתפשט המנהג לברך אפילו ביחיד, וכן כתב הפרי מגדים דספק ברכות להקל.

אין פוחתין מי' פסוקים בבית הכנסת, וידבר עולה מן המנין...

הקשו התוס' [ד"ה אין] דפרשת עמלק יש בה ט' פסוקים וקורין אותה כמות שהיא, ותירצו דשאני פרשת עמלק דסידורא דיומא הוא ומפסיק ענינא ביה. וכה"ג אמרינן לקמן [דף כ"ג ע"א] דאין מפטירין פחות מכ"א פסוקים, והיכא דסליק ענינא קורין בפחות. וכ"כ הרא"ש [סימן ב'] והר"ן. והב"י [סימן קל"ז] הביא בשם הארחות חיים [סימן ס"א] שלא הוסיפו בפרשת עמלק לא מלמעלה ולא מלמטה, מפני שאמר הקב"ה עמלק גרם להיות שמי וכסאי חסרים, כך פרשיותיו חסרים, ובירושלמי [פ"ד ה"ב] איתא הוא עשה מעשה קטוע, כך פרשתו קטועה. ^ט

להלכה כתב השו"ע [סימן קל"ז ס"א] "ביום שקורין שלשה אין קורין פחות מעשרה פסוקים, וידבר עולה מן המנין, ואי סליק ענינא בבציר מעשרה פסוקים כגון פרשת עמלק שאין בה אלא תשעה פסוקים שפיר דמי". עכ"ל. ומבואר שפסק כטעם התוס' ודעימיה. ובמשנ"ב [ס"ק ג'] הביא את טעם הארחות חיים.

אמר רבא ראשון שקרא ד' משובח שני שקרא ד' משובח שלישי שקרא ד' משובח...

וכן נפסק להלכה בטור [סימן קל"ז] ובשו"ע [שם ס"ב] וז"ל השו"ע "אין קורין עם כל אחד פחות משלשה פסוקים, שנים קורין שלשה שלשה, ואחד קורא ארבעה, ואיזה מהם שקורא ארבעה הרי זה משובח". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ד'] שבזמן הגמרא היו הקוראים לתורה קוראין בעצמן בתורה, ועכשיו שהשליח צבור קורא להן, יש דעות בין האחרונים, שיש אומרים שלראשון ולשני יקרא שלשה פסוקים, ולאחרון יקרא ארבעה, ויש שחולקין על זה, ועכשיו נתפשט המנהג שקורין במנחה בשבת ושני וחמישי כל הפרשה הראשונה של הסדר שיקראו בשבת הבאה כמ"ש בסדורים, ומצוין הפסקת הפרשה לשלשה אנשים, ואם שינה מסדר הזה אינו מעכב, רק שעכ"פ לא יפחות לאחד משלשה פסוקים.

ואין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים...

פסק השו"ע [סימן קל"ח] וז"ל "הקורא בתורה לא ישיר בפרשה פחות משלשה פסוקים מפני היוצאים אז מבית הכנסת, שיאמרו העולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים הנשארים, וכן לא יתחיל בה פחות משלשה פסוקים, מפני הנכנסים אז בבית הכנסת, שיאמרו שלא קרא הראשון אלא שני פסוקים". עכ"ל.

ט הירושלמי הוא במגילה [פ"ד ה"ב], ובגירסא שלפנינו איתא כתירוצ' התוס', דמשום שהיא סידורה של יום קורין אותה אף שאין בה י' פסוקים, אבל לפני הארחות חיים היה גירסא אחרת דעמלק שאני וכמבואר בפנים.

וכתב הרמ"א "ואין חילוק בין פרשה פתוחה לסתומה. ופרשה שאינה רק שני פסוקים, מותר לשייר בתחילה ולהפסיק שם, ויכוון שיתחיל תמיד לקרוא בדבר טוב, ויסיים בדבר טוב...". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק א'] דפרשה שכתב השו"ע היינו פתוחה או סתומה, ולא מה שהעולם קוראין פרשה, דהיינו שני ושלישי והוא טעות גמור. ובשער הציון [ס"ק א'] כתב דמכל מקום לכתחילה נראה שטוב ליהדר אף בזה, דמכיון שהעולם חושבין את זה גם כן לפרשיות, יבואו לטעות לומר דמותר לסיים תמיד שני פסוקים סמוך לפרשה, אף היכא דהיה שם פתוחה.

וכתב המשנ"ב שאם טעה וסיים שני פסוקים סמוך לפרשה וברך לאחריה, אי סליק ענינא, כגון בפרשת המועדות שטעה ברביעי ולא שייר רק שני פסוקים, מתחיל עם החמישי פסוק אחד למפרע, ואי לא סליק ענינא, אין העולה אחריו מתחיל למפרע פסוק אחד, אלא יתחיל לקרות ממקום שסיים העולה שלפניו, ויקרא אותן שני פסוקים ועוד שלשה פסוקים או יותר מפרשה שלאחריו.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ב'] שאין חילוק בכל זה בין השבעה עולים לבין המוסיפין, ואפילו המפטיר לא יתחיל שני פסוקים לאחר הפרשה, כגון שיש פרשה בסוף של חמשה פסוקים, אלא יקרא כולה. ומכל מקום אם התחיל המפטיר משלשה פסוקים האחרונים, וקרא משם אע"פ שעדיין לא בירך ברכה אחרונה אין צריך לחזור ולהתחיל מתחילת הפרשה, ודי בקריאה זו.

דף כ"ב

הלכתא דולג ואמצעי דולג...

נחלקו הראשונים בביאור דברי הגמ', שרש"י [ד"ה הלכתא] פירש שדברי הגמרא הם על מעמדות, שיש שלש עולים, והעולה האמצעי דולג. אולם הר"ף והגאונים פירשו את דברי הגמ' על ראש חודש שיש בו ארבעה עולים, וביאר הר"ן שלפי שיטתם אמצעי הוא השני, והקשה הרמב"ן דלפי דבריהם אינו מובן מה התועלת שהשני ידלוג, הרי גם בזה שייך גזירת הנכנסין, שהרואה אותו מתחיל בפסוק שלישי של הפרשה, יאמר שהראשון לא קרא אלא ב' פסוקים, ואם נתרץ שבמקום שאי אפשר אין לחוש לגזירת הנכנסין, א"כ קשה למה דולג, שהשניים הראשונים יקראו בפרשת צו כל אחד ד' פסוקים, והשלישי יקרא וביום השבת ופסוק אחד מפרשת ובראשי חדשיכם, והרביעי יקרא ד' פסוקים הנותרים מפרשת ובראשי חדשיכם, ואף שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, הרי הטעם שאין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים הוא משום גזירת הנכנסין, ובמקום דאי אפשר לא חוששים לזה, שהרי גם כשדולג איכא גזירת הנכנסין וכנ"ל.

ומכח זה פירש הרמב"ן שדברי הגמ' נאמרו על מעמדות דליכא אלא תמניא פסוקי, והלכך אי אפשר בלי שדולג או פוסק, אבל בראש חודש קורא כדרכו.

וכתב הר"ן שהמנהג שלנו הוא שלא כדברי הרמב"ן, כי אנו נוהגים בראש חודש שהשני דולג.

והרשב"א תירץ את המנהג שלנו, שעדיף לדלוג ולא לקרוא כדרכו, משום שאם השלישי יקרא את פרשת וביום השבת ופסוק אחד מפרשת ובראשי חדשיכם, יש פעמיים חשש של נכנסין, אחד בשעה שהשלישי קורא, שאם אדם יכנס באמצע קריאת השלישי יסבור שהוא התחיל לקרוא רק מפרשת ובראשי חדשיכם, וקרא פסוק אחד, דאם לא כן למה לא סיים בפרשת וביום השבת. ועוד יש לחוש בתחילת קריאת הרביעי שכשיראו אותו שמתחיל מהפסוק השני של פרשת ובראשי חדשיכם, יסברו שהראשון לא קרא רק פסוק אחד מפרשה זו ולכן עדיף לדלוג.

והר"ן תירץ את המנהג שלנו, שיש גזירת חכמים שלעולם אין להתחיל ולשייר בפחות מג' פסוקים, ולא רצו לעקור תקנה זו בשום אופן, שאם יעקרו תקנה זו אין החשש רק מפני הנכנסין והיוצאין, אלא גם למי שנמצא בבית הכנסת בכל הקריאה, דיש לחוש שיאמר שאפשר להתחיל ולשייר בפרשה בפחות מג' פסוקים, וירגילו לעשות כן כשיזדמן להם, ואיכא משום גזירת הנכנסין והיוצאין.

ואין להקשות שגם בדולג איכא חשש שמא יבואו העומדים שם לומר שמותר לדלוג בכל פרשה, ויבואו לדלוג בפרשה שאין בה אלא ג' פסוקים, ואיכא משום גזירת הנכנסין, לזה אין לחוש, משום שהנמצאים בבית הכנסת שיראו דבר משונה שחוזרים על הפסוק ב' פעמים, ישאלו למה עושים כן, ויסבירו להם שזה משום גזירת הנכנסין, וממילא לא יבואו לדלוג בפעמים אחרות, וגם אין לחוש לזה משום שאין הדילוג מצוי, ואין עושין כן אלא מדוחק, אבל אם היו קוראין את הפרשה כדרכה, האנשים הנמצאים בבית הכנסת לא יראו שום שינוי, ויסברו שמותר להתחיל בפרשה פחות מג' פסוקים.

וכתב הר"ן שלכא' לפי פירוש הרי"ף והגאונים שהגמ' קאי על ר"ח, קשה למה אמרו אמצעי דולגן, ולא פירשו שהוא השני, ובשלמא לפירוש רש"י והרמב"ן שזה קאי על מעמדות לא קשה, דשם יש ג' עולים, אבל לפירוש הרי"ף קשה.

ותירץ הר"ן שמצד הדין לכאורה היה צריך האחרון לדלוג, שהרי אין דולגים אלא לצורך, והצורך הוא לאחרון, שחסר לו פסוקים לקרוא, והטעם שלא אמרו שהאחרון דולג הוא משום שאם כן נשייר בפרשה פחות מג' פסוקים, ומהאי טעמא נמי לא אמרינן שהשלישי ידלוג, שגם בזה נשייר בפרשה פחות מג' פסוקים, ולכן לא הוצרכו לפרש שהשני דולג, דממילא שמעינן כן, כדי לא לשייר בפרשה פחות מג' פסוקים.

וכדברי הרי"ף שבראש חודש דולג, כן כתב הרא"ש [סימן ג'] וכן כתב הטור [סימן תכ"ג].

וכתב הב"י שיש ב' אפשרויות, או שקורא הרביעי את פרשת וביום השבת ואת פרשת ובראשי חדשיכם. או שהשלישי קורא את שלשת הפסוקים הנשארים מפרשת את קרבני לחמי, ואת פרשת וביום השבת, והרביעי קורא את פרשת ובראשי חדשיכם, וכדרך זו כתבו הרמב"ם [הלכות תפילה פי"ג ה"ד] והטור.

להלכה כתב השו"ע [סימן תכ"ג ס"ב] "וקורא הכהן ג' פסוקים שהם וידבר, צו, ואמרת. ולוי חוזר וקורא ואמרת וקורא את הכבש אחד, ועשירית האיפה, וישראל קורא עולת תמיד עד ובראשי חדשיכם, ורביעי קורא ובראשי חדשיכם עד הסוף". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ג'] שדעת הב"ח והפרי חדש, שיותר טוב שהשלישי יקרא עד וביום השבת, והרביעי יקרא את פרשת וביום השבת ואת פרשת ובראשי חדשיכם, אבל מהפמ"ג משמע שיותר טוב לעשות כמ"ש השו"ע וכמנהגינו.

וכתב המשנ"ב שהגר"א חולק על עיקר דין המחבר, ולדעתו סדר הקריאה כן הוא, כהן קורא ג' פסוקים, לוי קורא חמשה פסוקים עד סוף הפרשה הראשונה, שלישי קורא ג' פסוקים מסוף הפרשה הראשונה שקרא השני ואת פרשת וביום השבת, ורביעי קורא את פרשת ובראשי חדשיכם. והיינו שלדעת הגר"א אמצעי דולגן היינו השלישי ולא השני [ודלא כפירוש הר"ן] ובביאור הלכה האריך, וסיים בדברי הרמב"ן שאע"פ שלפי פירושו בסוגיא אין צריך לדלוג בראש חודש כלל, כתב "אלא שאין ליגע במה שהונהג על פי הגאונים, וכל שכן בזה שאין במנהג שלהם משום איסור, וכבר שנינו אל ישנה אדם מפני המחלוקת". וגם החתם סופר [סימן ק"א] והמשכנות יעקב [סימן קי"ז] החזיקו במנהג דידן.

חזינא להו לאביי ורבא דמצלי אצלו...

פרש"י "על צידיהן, ולא נופלין על פניהן ממש, לפי שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו". עכ"ל. ומבואר שמפרש שהטעם של אביי ורבא שהטו על צידיהן הוא משום שאין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו. וכן דקדק הרא"ש [סימן ד'] מדברי הרי"ף, וכ"כ הרמב"ם [הלכות תפילה פ"ה ה"ד] וכ"כ השבלי הלקט [סימן ל'] בשם רב האי גאון.

אבל הרא"ש כתב שמהסוגיא בברכות [דף ל"ד ע"ב] משמע שאביי ורבא עשו כן, משום שאע"פ שמן התורה אין איסור להשתחוות על אבן משכית רק בפישוט ידים ורגלים, מדרבנן

י ומשמע ברמב"ן שאפילו אם היה במנהג זה חשש איסור, לא היינו משנים אותו כיון שהונהג על פי הגאונים. וטעם שני כתב דמשום שאין במנהג זה חשש איסור אין לשנותו, ואפילו אם לא היה על פי הגאונים, מפני המחלוקת, כן נראה ביאור דברי הרמב"ן. ויש ללמוד מדבריו שמנהג שלא הונהג על פי גדולים, ויש בו חשש איסור, משנים, ואף אם באים לידי מחלוקת.

אסור אפילו בלא פישוט ידים ורגלים, ובהטיה על הצד שרי. וכתב שכן כתבו בשם רב האי גאון. י וכדברי הרא"ש מבואר בתוס' [ד"ה ואיבעיתא] וכן כתבו הטור [סימן קל"א] והסמ"ק [סימן ק"פ]. ומשמע מדבריהם שבפישוט ידים ורגלים אין מועיל הטיה על הצד.

והרמב"ם [הלכות ע"ז פ"ז ה"ז] כתב שאם שוחה על צדו מותר, ומוכח שמפרש שההטיה מתירה השתחויה על אבן משכית לכל אדם [שלא מיירי שם באדם חשוב], ויש לעיין אם כוונת הרמב"ם להתיר כששוחה על צדו אפילו בפישוט ידים ורגלים, או דוקא בלי פישוט ידים ורגלים.

ומבואר בתוס' שאין זה פשוט, אלא זה תלוי בשתי הלישנות בגמ', ורק לפי הלישנא קמא אסור מדרבנן אפילו בלי פישוט ידים ורגלים, אבל לפי הלישנא בתרא דמשנינן דרב פישוט ידים ורגלים הוא דעבד, אין אסור בלי פישוט ידים ורגלים אפילו מדרבנן ואפילו בלא הטיה, ומכל מקום מדברי הפוסקים נראה שנקטו לאסור אפילו בלא פישוט ידים ורגלים ואף שלפי הלישנא בתרא אין אסור בזה, ובדרך כלל הלכה כלישנא בתרא בפרט במילתא דרבנן, נראה שכאן סמכו על כך שאב"י ורבא מצלי אצלויי, ואף בלא פישוט ידים ורגלים, ומוכח שסברי שאסור בלא הטייה.

וכתב המרדכי דמטעם זה שמים ביום הכיפורים עשבים בבית הכנסת לכסות הרצפה, משום שנופלים על פניהם כשאומרים והכננים והעם.

וההגהות אשר"י בברכות [פ"ד סימן כ'] כתב בשם האור זרוע [ח"א סימן צ"ג], שבפישוט ידים ורגלים אסור אפילו אם מטה קצת, אבל בלא פישוט ידים ורגלים מותר, וכל זה ברצפת אבנים, ואם אין רצפת אבנים אפילו בפישוט ידים ורגלים מותר, ובלבד שמטה אפיו קצת על הצד.

והקשה עליו הב"י למה אסר בשאין רצפת אבנים כשאינו מטה על צידו, וכתב דשמא הוא גזירה שלא יבוא לעשות כן על הרצפה. או שטעמו הוא כמ"ש הריב"ש [סימן תי"ב] בשם רב שרירא גאון, שאב"י ורבא חששו לאבן משכית, אפילו כשלא היתה רצפת אבנים לפניהם, שמא היה שם ונבנה עליה. וסובר האור זרוע דכיון שהוא רק חששא בעלמא, שמא יש מתחת רצפת אבנים, ואפילו אם תמצוי לומר שיש שם רצפה כיון אינה ניכרת שרי על ידי הטיה, אפילו בפישוט ידים ורגלים מה שאין כן על הרצפה ממש אין מותר על ידי הטיה אלא בלי פישוט ידים ורגלים. ^ז

כ והשבולי הלקט כתב בשם רב האי גאון שלאדם חשוב מותר על ידי הטיה, ומשמע שמפרש את הסוגיא כפירוש הרי"ף ורש"י, ואפשר שסובר ששני הדינים אמת.

ל ונראה שיש ללמוד מדברי האור זרוע, שכשמטה על צידו אף בפישוט ידים ורגלים אין אסור דאורייתא רק אסור דרבנן, ולכן היקל בהטיה על צדו כשאין אבן משכית אף בפישוט ידים ורגלים. וזה גם הביאור בשיטת התוס' והרא"ש

וכתב הריב"ש [שם] שמדברי רש"י והרמב"ם משמע שאין איסור השתחויה אלא כשפניו דבוקות לארץ, ואז אסור אפילו בלא פישוט ידים ורגלים, אבל כששוחה ואין פניו דבוקות בארץ שרי.

להלכה כתב הרמ"א [סימן קל"א ס"ח] "וכן אסור לכל אדם לפול על פניו בפשוט ידים ורגלים, אפילו אין שם אבן משכית, אבל אם נוטה קצת על צדו מותר, אם אין שם אבן משכית, וכן יעשו ביום כפור כשנופלין על פניהם, או יציעו שם עשבים כדי להפסיק בין הקרקע וכן נוהגין". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק מ'] "אקדים הקדמה קצרה כדי שיתברר היטב, והוא דהנה כתיב בתורה ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה, דהיינו אפילו כשמשתחוה לשמים על אבן משכית או על רצפת אבנים דחדא מילתא היא. וכתבו הפוסקים דאין אסור מן התורה כי אם כשיש תרתי לגרעותא, דהיינו כשמשתחוה בפישוט ידים ורגלים, וגם על רצפת אבנים דווקא, אבל דרך קידה דהיינו שנופל על אפיו על הרצפה בלא פישוט ידים ורגלים, או אם הוא בפישוט ידים ורגלים שלא על רצפת אבנים אסור רק מדברי סופרים, דגזרו קידה אטו השתחויה, ושלא על הרצפה אטו רצפה, אבל אם היה תרתי למעליותא, דהיינו דרך קידה בלא רצפת אבנים לא גזרו רבנן, וכן אם היה נופל דרך קידה על רצפת אבנים, אך שלא היה קידה גמורה, דהיינו שנטה קצת על צדו, או אם היה בפישוט ידים ורגלים ושלא על הרצפה, ונטה קצת על צדו דלא הוי פישוט ממש גם כן מותר". ע"כ.

וכתב עוד [ס"ק מ"א] שדרך קידה שאסור הוא דווקא נגד רצפת אבנים, אבל נגד רצפת לבנים שרי, דאבן כתיב ולבנה לאו אבן הוא וכדכתיב 'ותהי להם הלבנה לאבן'.

ובמשנ"ב [ס"ק מ"ג] ביאר עוד שההטיה מועילה בשני אופנים, או כשנופלים דרך פישוט ידים ורגלים אפילו אם הוא שלא על רצפת אבנים, או כשיש רצפת אבנים ונופלים שלא בפישוט ידים ורגלים, אבל כשיש תרתי למעליותא, שנופלים שלא בפישוט ידים ורגלים, וגם אין רצפת אבנים, אין צריך הטיה, וכשיש תרתי לגרעותא שנופלים בפישוט ידים ורגלים וגם יש רצפת אבנים אין מועיל ההטיה.

ובפישוט ידים ורגלים על רצפה של אבנים, כתב השער הציון [ס"ק מ"ד] שלפירוש הראשון של המ"א [ס"ק כ"ב] לא מהני נתינת עשבים בלי הטיה על צדו, ולפירוש השני אפשר שיש להקל בזה וצ"ע.

אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו אלא אם כן נענה כיהושע בן נון...

כתב הטור [סימן קל"א] דבירושלמי תענית [פ"ב ה"ו] איתא, דזהו רק כשמתפלל עם הציבור, ומשום שמהרהרין אחריו

הסוברים שאין מועיל הטיה בפישוט ידים ורגלים, שעל ידי הטיה הוא אסור דרבנן, וכן השתחויה בלי פישוט ידים ורגלים אסורה רק מדרבנן, וכשמצטרפים שניהם היתירו.

לומר שאינו ראוי ליענות, אבל בינו לבין עצמו יכול ליפול על פניו. וכ"כ התוס' [ד"ה אין אדם] הרא"ש [סימן ד'] והמרדכי [סימן תת"ז].

וכתב הב"י בשם הגהות מיימוניות, שרבינו יואל הלוי פירש, שזה מיירי כשאין הציבור נופלים על פניהם, וכשהוא נופל על פניו בשביל צורך הציבור.

להלכה כתב השו"ע [סימן קל"א ס"ח] "אין אדם חשוב רשאי ליפול על פניו, כשמתפלל על הציבור, אלא א"כ הוא בטוח שיענה, כיהושע בן נון". ע"כ.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ל"ח] "פירוש ובפני הצבור, דכסיפא ליה מילתא שמהרהרין שאין הגון, ואין ראוי ליענות, אבל בביתו אפילו מתפלל על הציבור מותר, ואפילו בפני הציבור דוקא כשהוא לבדו נופל על פניו, ואין הקהל נופלין עמו, דאם כל הקהל נופלין אזי אם אין ח"ו נענים אין גנאי כ"כ להאדם חשוב, דלא עדיף הוא מכלל הציבור". עכ"ל.

עוד כתב המשנ"ב בגדר האיסור וז"ל "היינו כשהוא דרך קידה, ואפילו בלא פישוט ידים ורגלים, ואפילו לא היה שם רצפת אבנים, דבשאר כל אדם שרי, באדם חשוב אסור, ואם הוא מטה קצת על צדו, אפילו על רצפת אבנים שרי, דאין זה נפילה על פניו, וכל שכן נפילת אפים שלנו שהוא רק הטיית הראש וכיסוי פנים בעלמא, בודאי שרי". עכ"ל.

דף כ"ג

ביום טוב מאחרין לבוא וממהרין לצאת...

פרש"י מאחרין לבוא לבית הכנסת שצריך לטרוח בסעודת יו"ט, וממהרין לצאת משום שמחת יום טוב.

וכן פסק הרמ"א [סימן תקכ"ט ס"א] "וביו"ט מאחרין לבוא לבית הכנסת, וממהרין לצאת משום שמחת יו"ט".

וכתב המשנ"ב [ס"ק י"ד] דהאידינא שמאריכין בפיוטים וניגונים בין יוצר אור וק"ש, וקרוב לודאי שיעבור זמן ק"ש אם יאחרו לבוא, צריך להשכים בכל יום טוב כדי לקרוא ק"ש בזמן הראוי.

ומקור הדבר הוא מהב"ח, והמ"א [ס"ק ו'] פירשו באופ"א, דלאו משום הפסד זמן ק"ש קאתי עלה, אלא האידנא דמאריכין בפיוטים יש זמן בפיוטים להכין את סעודת יו"ט.

ובשבת ממהרין לבוא וממהרין לצאת...

פרש"י ממהרין לבוא, שכבר תיקנו הכל מערב שבת, ויפה למהר ביאתן לקרות שמע כותיקין, וממהרין לצאת משום עונג שבת.

והנה הרמ"א [סימן רפ"א] כתב "ונוהגים שבשבת מאחרין יותר לבוא לבית הכנסת מבחול, משום דבתמיד של ימות החול נאמר בבוקר, ואצל שבת נאמר וביום השבת דמשמע איחור".

וכתב המשנ"ב [ס"ק א'] דמכל מקום צריך לזהר שלא יעבור זמן ק"ש ותפילה. והביא שברש"י במגילה [דף כ"ג ע"א] משמע שגם בשבת מצוה למהר לקרוא ק"ש כותיקין וזה דברי רש"י בסוגיין.

הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בתורה מפני כבוד צבור...

כתב הר"ן דאשה וקטן שעולים היינו להשלים למנין שבעה עולים, אבל לא שרק הם יעלו, דכיון שאינם בני חיוב אינם יכולים להוציא לגמרי. וכתב עוד שלפי עיקר הדין שהיו הראשון והאחרון מברכים, קטן ואשה אינם יכולים לעלות לא ראשון ולא אחרון, משום שאינם יכולים להוציא את האחרים ידי חובת ברכות התורה, אבל כיון שתיקנו שכל העולים יברכו, שוב יכולים קטן ואשה לעלות לכל העליות.

כתב הב"י [סימן רפ"ב] בשם הגהות מיימוניות בשם הירושלמי [ברכות פ"ז ה"ב] שנחלקו ממתי קטן עולה למנין שבעה, חד אמר כדי שידע בטיב ברכה, וחד אמר משידע למי מברכין, ונראה מדבריו שם דההלכה משידע למי מברכין.

עוד כתב בשם הרוקח [סימן של"ד] שאין קטן משלים למנין שלשה, ורק למנין שבעה הוא משלים. וכתב שלפי"ז נראה שגם למנין שבעה אינו משלים לג' עולים ראשונים.

והאבודרהם כתב שבעיר שכולה כהנים הכהן עולה לשניים הראשונים, ואחריו קוראים נשים או קטנים וכן כתב רבינו ירוחם.^מ

להלכה כתב השו"ע [סימן רפ"ב ס"ג] "הכל עולים למנין שבעה, אפילו אשה וקטן שידע למי מברכין, אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור משום כבוד הצבור".

וכתב המשנ"ב [ס"ק י"א] דלמנין שלשה אינם עולים, והעולת שבת [ס"ק ג'] כתב שאף למנין ארבעה חמשה וששה שיש בראש חודש ויום טוב ויום הכפורים אינם עולים.

וכשאין שם כהן אלא קטן, כתב המשנ"ב [ס"ק י"ב] שנחלקו בזה האחרונים, שדעת המהרי"ט [ח"א סימן קמ"ה] והרדב"ז [ח"א סימן תקס"ו] שיש לקרוא את הכהן הקטן, אולם דעת המ"א [ס"ק ו'] שאין אנו מחויבין לקרותו, דמצות עשה דוקדשתו לא נאמר על כהן קטן, דהא כתיב כי את לחם אלוקיך הוא מקריב, וקטן לאו בר עבודה הוא. ובשער הציון [ס"ק ט"ו] כתב שהגרעק"א דחה את זה, שהרי בעל מום מצוה לקדשו כדאיתא בספרי [ויקרא כ"א א'] אע"ג שאינו ראוי לעבודה.

וכתב המשנ"ב שבימינו נוהגים שכשאין בבית הכנסת כהן שהוא בן שלש עשרה שנה קורין ישראל במקום כהן, ואפילו אם יש שם כהן קטן, ויותר מזה נוהגין היום שאין קורין קטן

מלכאורה משמע מדבריו שהנשים והקטנים עולים משלישי ואילך, ולפי"ז ס"ל שגם עולין למנין שלשה, ודלא כהב"י בדעת הרוקח וצ"ע.

כלל לשום עליה, אלא אם כבר נשלם מנין הקרואים אלא למפטיר.

כתב המג"א [שם] והמשנ"ב [שם] בשם מסכת סופרים [פ"ח ה"ד] שאע"פ שהנשים לא חייבות בתלמוד תורה, חיבות לשמוע את קריאת הספר תורה כאנשים, אולם אינם נוהגות ליזהר בזה, ואדרבא יש מקומות שנוהגות הנשים לצאת חוץ בעת הקריאה, ונראה מדבריהם דלאו שפיר עבדי.

וכתב המשנ"ב שאף שקטן יכול לעלות לתורה, מכל מקום אינו יכול להיות מקרא את העולים, דהיינו שהוא יקרא בקול רם בספר תורה, והעולים אומרים אחריו בלחש, וכל הצבור יהיו יוצאין ידי חובתן בשמיעה ממנו עד שיביא שתי שערות. ומשהוא בן י"ג שנה חזקה שהביא ב' שערות לענין זה [רצה לומר שהוא דרבנן וסמכין אחזקה דרבא], ומכל מקום כשאין שם קורא אחר ותבטל הקריאה לגמרי, מסתפק הפרי מגדים [א"א ס"ק ו'] דאפשר דיש להקל באופן זה אפילו אם לא הביא עדיין שתי שערות, וכן בדרך החיים [הלכות קריאת התורה] מיקל ג"כ בשעת הדחק.

והרמ"א כתב "ואלו דוקא מצטרפים למנין הקרואים, אבל לא שיהיו כולם נשים או קטנים".

וכתב המשנ"ב שאם רובם גדולים אפשר להעלות קטן.

עוד כתב הרמ"א "ודין עבד כנעני כדין אשה, אבל אם אמו מישראל מותר לעלות".

מפטיר מהו שיעלה למנין שבעה...

להלכה פסקו הרי"ף הרא"ש [סימן ה'] הרמב"ם [הלכות תפילה י"ב י"ז] ותוס' [ד"ה חד] בשם ר"ת דהמפטיר עולה למנין שבעה.

וכתב הטור [סימן רפ"ב] שלפיקך נוהגין בתעניות וביום הכפורים במנחה, ובתשעה באב, שאסור להוסיף על ג' עולים, שהשלישי מפטיר, כיון שעולה למנין שבעה, אבל בשבת ויום טוב ויום הכפורים שמותר להוסיף, נוהגין שבשבת השמיני מפטיר, וביום טוב הששי, וביום הכפורים השביעי, כדי לצאת ידי חובת הדעה שאין המפטיר עולה למנין שבעה, והילכך קורין שבעה וגומר עמהם הפרשה, ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי. ודברי הטור מבוארים בתוס' וברא"ש ועוד פוסקים.

ולהלכה כתב השו"ע [סימן רפ"ב ס"ה] "נוהגים לקרות שבעה, ולגמור עמהם הפרשה, ואומר קדיש, וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי". וכתב הרמ"א "וכן נוהגים ביום טוב שאין מפטיר ממנין הקרואים, אבל בחול שאסור להוסיף על מנין הקרואים, השלישי הוא המפטיר, וביום שמוציאין שני ספרים או שלשה, המפטיר קורא באחרונה, וקטן יכול לקרות בפרשת המוספין, או בארבע פרשיות שמוסיפין באדר, וכן נוהגים אע"פ שיש חולקים. ואומרים קדיש קודם שעולה המפטיר, ואין חילוק בזה בין הוסיפו על מנין הקרואים או לא, ובין מוציאין ספר תורה אחד או שלשה". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק י"ט] דמן הדין קי"ל דמפטיר עולה למנין שבעה, ולפי"ז היה אפשר לגמור את הפרשה, ואח"כ לומר קדיש, אך לצאת ידי חובת האומר שאין עולה למנין שבעה, מהנכון לקרוא שבעה קרואים קודם שמתחיל המפטיר, וכדי להודיע לכל שהמפטיר אינו ממנין העולים, תקנו גם כן שהנכון לכתחילה להפסיק בקדיש בין קריאתו לקריאת שאר העולים, וממילא מוכרח לגמור הסדרה מתחילה, כדי שלא יפסיק בקדיש באמצע הקריאה, ואחר כך לחזור עם המפטיר על כל פנים שלשה פסוקים ממה שקרא השביעי או האחרון.

ועל מ"ש הרמ"א שקטן עולה גם לד' פרשיות, כתב המשנ"ב [ס"ק כ"ג] דאע"פ שפרשת זכור היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל, והקטן שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציאם ידי חובה, מכל מקום הרי עכשיו השליח צבור קורא, ומשמיע לצבור ומוציאם ידי חובתן, ויש מחמירין בדבר שלא לקרותו לקטן לפרשת זכור, וכן לפרשת פרה שיש אומרים שגם היא מדאורייתא, וכן הסכימו האליה רבה [ס"ק ה'] והדרך החיים.

המפטיר בנביא לא יפחות מעשרים ואחד פסוקין, כנגד שבעה שקראו בתורה...

כתב השו"ע [סימן רפ"ד ס"א] "מפטירין בנביא מענינה של פרשה, ואין פוחתין מעשרים ואחד פסוקים, אלא אם כן סליק ענינא בבציר מהכי, כגון עולתכם ספו על זבחיכם". עכ"ל.

והרמ"א כתב "ודווקא בשבת בעינן עשרים ואחד פסוקים, שלשה פסוקים לכל אחד מן הקרואים, אבל ביום טוב שקורין חמשה סגי בחמשה עשר פסוקים. ולא נתקנה ההפטרה רק בצבור אחר שקראו בתורה, אבל בלאו הכי אסור לקרות עם הברכות שלפניה ולאחריה, אבל בלא ברכה שרי".

וכתב המשנ"ב [ס"ק א'] שדעת הלבוש שצריך לקרוא את ההפטרה בספר הכתוב כדין ספר תורה או מגילה. אולם הט"ז [ס"ק ב'] יישב את המנהג, וס"ל דאפשר לקרוא אף בדפוס, ועל הנייר, ושלא בגלילה. ומכל מקום דעת המ"א דצריך לקרות ההפטרה מתוך נביא שלם הנדפס, ולא מתוך הפטרה לבד הנדפסת בחומש, וכן דעת האליה רבה [ס"ק ג']. ומכל מקום אם אין להם רק הפטרה הנדפסת בחומש, יש להקל שלא לבטל קריאת ההפטרה, אך לכתחילה בודאי ראוי ונכון שיהיה לכל צבור נביאים שנכתבין בקלף וכדין, שאז גם השמות נכתבים בקדושה, מה שאין כן כשהוא על הנייר המודפס, וכן הנהיג הגר"א בקהילתו, וכעת נתפשט מנהג זה בהרבה קהילות ישראל ואשרי חלקם.

אין פורסין על שמע... פחות מעשרה...

בביאור דין פורס על שמע, רש"י פירש שמנין הבא לבית הכנסת לאחר שקראו הצבור את שמע, עומד אחד ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה שבק"ש, ופורסין הוא מלשון חצי הדבר. וכן מבואר בתוס' [ד"ה ואין] וברא"ש [סימן ז']. וכתב

הב"י [סימן ס"ט] שדבריהם סתומים קצת והר"ן ביארם. והיינו שלכאורה קשה למה צריך הפורס על שמע לומר את ברכת יוצר, הרי ברכת יוצר יכול היחיד לאומרה, וסגי שיאמר קדיש וברכו, וביאר הר"ן שזה משום הקדושה שביוצר, שאין יחיד אומרה. וכתב הב"י שלפי השיטות שיחיד אומר קדושה של יוצר, צריך לומר שהטעם שהיו פורסים על שמע הוא כיון שצריך השליח צבור לומר קדיש וברכו, וכיון שאומר השליח צבור ברכו, הם צריכים לברך ברכה, שאם לא כן היו נראים ככופרים ח"ו, שאומר להם לברך ואינם חפצים, ולכן אומרים ברכה ראשונה של ברכות ק"ש, וכן ביאר המהר"י אבוהב.

אולם הדרכי משה [ס"ק א'] השיג על הב"י, וכתב שאינם נראים ככופרים, כיון שעונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד. וראיה דסגי מהכי, מברכת התורה שעונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד וסגי בהכי, וכתב שכן המנהג בינינו, שאין הפורס על שמע אומר רק קדיש וברכו, ואחר כך כל יחיד מברך הברכות וק"ש לעצמו.

והר"ן הביא פירוש אחר בשם הגאונים, שאין פורסין על שמע, היינו שאין מתחילין בברכות ק"ש, שאחד יברך וכולם יצאו בברכתו אלא בעשרה, והטעם כתב הר"ן שהוא משום הקדושה שיש ביוצר, שתיקנו שלא יהיה האחד מוציא את חבריו רק בעשרה, ואף בברכות ק"ש של ערבית שאין בהם קדושה, אין האחד מוציא את חבריו רק בעשרה, משום דלא פלוג רבנן.

ורבנו יונה בברכות [י"ג ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ויש] פירש את ענין פריסה על שמע, דזה קאי מי שאינו בקי, שאע"פ שלגבי תפילה אמרו שהעם שבשדות יוצאים בתפילה, אף שאינם מגיעים לבית הכנסת, מכל מקום לגבי ק"ש אינם נפטרים אלא באמירה ובעניית אמן, ולזה צריך עשרה, דבלא העשרה אין העניית אמן כלום.

וכתב הדרכי משה [ס"ק א'] שלפי דעת רבנו יונה, שהטעם בענין פורס על שמע הוא להוציא את שאינו בקי, אם כן בזמן הזה שכולם בקיאים לקרוא הברכות, או במקום שכבר קראו ק"ש וברכותיה, ואינם פורסין על שמע רק לענות קדיש וברכו, אין צריך לומר ברכה ראשונה.

והקשה הדרכי משה, שלפי דעת רבנו יונה היו צריכים לברך גם ברכת אהבה רבה ולמה ברכו רק ברכת יוצר אור, ותרין שאפשר שדעת רבנו יונה שאין לענות אמן אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה משום הפסק, ולכן לא הועיל להם הפריסה על שמע על זה.

ולענין ערבית, בר"ן מבואר שגם בערבית לפירוש הגאונים אין היחיד מוציא את חבריו רק בעשרה, ובדרכי משה כתב שלא ראה בערבית שנוהגין לפרוס על שמע, וכתב שאפשר שהטעם הוא דערבית קילא, כיון שאין פורסין בה בשביל הקדיש, אלא בשביל הברכו.

ולפי שיטת רש"י והראשונים שענין פריסה על שמע הוא בשביל להוציא את מי שלא שמע קדיש וברכו, מבואר בתוס' [ד"ה ואין] שדעת ר"ת שפורסין בשביל שבעה שלא שמעו קדיש וברכו, והוציא כן מהמסכת סופרים [פ"י ה"ז], ובספר הישר כתב ר"ת דסגי בחמשה שלא שמעו, וכתבו התוס' שנראה שאפילו בשלשה שלא שמעו סגי, ותלמידי רש"י כתבו בשמו דאפילו בשביל אחד שלא שמע פורסין על שמע, ואפילו מי ששמע יכול להוציא את מי שלא שמע. ומכל מקום סיימו התוס' שר"ת לא היה רוצה לפרוס על שמע אפילו לעצמו, כיון שכולם שמעו קדיש או ברכו חוץ ממנו. והרא"ש כתב שאפשר שר"ת סבר שרק בדיעבד אפשר לפרוס על שמע, אבל אין נראה כן וגם לכתחילה אפשר לפרוס את שמע על היחיד, וסברא הוא דבשביל אחד שלא שמע פורסין על שמע.

וכתב הב"י בשם המהר"י אבוהב, שהמנהג כהרא"ש לפרוס את שמע אף בשביל אחד שלא שמע, וכן מבואר באגור [סימן קי"ט] וברוקח [סימן ש"כ] ובמחזור ויטרי [סימן מ"ד], ובב"י כתב ש"כ בשאלות דרב אחאי גאון [ובהעמק שאלה שאילתא כ"ב כתב שאצלנו ליתא בשאלות]. וכ"כ הריב"ש [סימן ע"ו] שלזה נוטה דעת הר"ן בהלכות.

וכתב הב"י בשם מהר"י אבוהב, שיש לזהר שלא לומר ברכו אם לא יהיה שם אפילו יחיד שרוצה לברך על שמע, וביאר הב"י שאם לא כן יהיו נראים ח"ו ששליח צבור אומר להם ברכו ואין בהם גם אחד שיברך. והדרכי משה [ס"ק ב'] הקשה דא"כ יחיד שלא שמע קדיש וברכו, לא יוכל לפרוס בעצמו על שמע, כיון שאף אחד מן הנשואים לא יוכל לברך יוצר אור כיון שכבר ברכו, ומתלמידי רש"י משמע שבדאי גם מי שלא שמע יכול לברך.

ולענין מעשה, כתב הב"י שיש לחזור אחר ששה שלא שמעו, ואם אין ששה, כדאי הוא רש"י לסמוך עליו בשעת הדחק.

וכתב שאף אם אותו שלא שמע בקי לירד לפני התיבה, יכול אחר ששמע להוציאו, שהרי גם בתפילה בצבור כך הוא, שאע"פ שיש בצבור אדם שלא התפלל, והוא בקי לעבור לפני התיבה, והשליח צבור כבר התפלל, השליח צבור עובר לפני התיבה, אולם כתב הב"י שלפי מ"ש הטור [סימן רע"ג] בשם הבה"ג שמי שקידש לאנשי ביתו ובא אצל אנשים אחרים שאינם יודעים לקדש, מקדש להם, אבל אם יודעים לקדש אינו מקדש להם, יש לומר שגם כאן אין הבקי יוצא ממי ששמע כבר.

וכתב הב"י בשם ספר המנהיג, שאם באו אנשים לבית הכנסת אחרי שהתחיל השליח צבור את ברכת יוצר אור, לא יאמר להם ברכו עד אחרי התפילה, ולא יפסיק בין גאולה לתפילה, אבל בערבית שהיא רשות ומפסיקין בה בין גאולה לתפילה בפסוקים, יכול לומר להם ברכו בין גאולה לתפילה, והוא שעונים אחרי ברוך ה' המבורך לעולם ועד, וקורין ק"ש עם הברכות שלפניה ואחריה.

ואם באו אנשים לאחר שאמר הש"צ ברכו, וקודם שפתח בברכות יוצר אור, יחזור לומר להם ברכו, וזהו כשלא קראו ק"ש, אבל אם קרו ק"ש, לא יאמר להם ברכו כלל.

והנה ברש"י בסוגיין כתב דהטעם שפורסין על שמע הוא כדי לשמוע קדיש וברכו, אולם הב"י הביא בשם המהר"י אבוהב, שראה בפרש"י שפורסין על שמע גם בשביל הקדושה מעומד, ולפי"ז הפורס על שמע גם מתפלל תפילת שמונה עשרה, ומתפלל עד הקדושה ומפסיק, וכתב המהרי"א שזה לא יתכן, דמכיון שהתחיל התפילה מחויב לסיימה, שלא נתקנה להפסיק בברכותיה, שנסדרו ע"פ המקראות, וכתב שהוא מסופק בזה, ומסיק דכיון שכולם כבר התפללו, המתפללים שרק שומעים יכולים להפסיק בקדושה, אבל המתפלל עצמו ראוי לו להחמיר לסיים את כל התפילה [ואף אם כבר התפלל, ואינו מתפלל עכשיו אלא בשביל לומר קדושה]. והסתפק המהרי"א אם אפשר לעשות כן לכתחילה למי שרוצה לצאת בדרך יחידי, ורוצה לשמוע קדיש וקדושה קודם שיצא לדרך, אם יכול לעשות כן ואח"כ יחזור ויקרא ק"ש עם שאר ברכותיה, ואף שאינו סומך גאולה לתפילה שרי, כיון שעושה כן לשמוע סדר קדושה או לא.

ובספר המנהיג כתב, ומנהג פרובינצא בני אדם המתאחרים לבוא לבית הכנסת, וכבר התפללו הכל, יעמוד אחד שלא התפלל, ויוציאם ידי חובתם כחזן, אע"פ שכבר יצאו כולם חוץ מאלו, ובצרפת אף אם התפלל, פורס להם על שמע לומר קדיש וברכו, ויפתח ביוצר אור וקדושה עד יוצר המאורות, וידלג ויאמר תפילת הלחש בקולם רם, בעבור קדושה, וישלים הכל.

ולהלכה כתב השו"ע [סימן ס"ט ס"א] "אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד, ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה, עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה יוצר אור ולא יותר, וזה נקרא פורס על שמע, לשון חתיכה פרוסה, שאין אומרים אלא קצת ממנה, ולאחר שסיימו ברכת יוצר אור, אומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, וזה נקרא עובר לפני התיבה, ואין עושין דברים אלו בפחות מעשרה, משום דהוי דברים שבקדושה, וצריך לחזור אחר ששה שלא שמעו, דהיינו רוב העשרה, ואם אינם נמצאים, אפילו בשביל אחד שלא שמע אומרים, ואפילו מי ששמע יכול לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה בשביל אותו שלא שמע, ומכל מקום אם אותו שלא שמע בקי לפרוס על שמע ולעבור לפני התיבה, מוטב שיפרוס ויעבור לפני התיבה הוא, משיפרוס ויעבור לפני התיבה אחר שכבר שמע". עכ"ל השו"ע.

והרמ"א כתב "ועכשיו לא נהגו לומר כל ברכת יוצר אור, אלא אומרים קדיש וברכו, והם עונים אחריו ברוך ה' וכו', יש אומרים שפורסין בקריאת שמע של ערבית כמו בשחרית, ולא נהגו כן, משום דליכא קדיש קודם ברכו של ערבית". עכ"ל.

עוד כתב הרמ"א "ומי שעובר לפני התיבה, ואמר ג' הברכות הראשונות, ישלים כל התפילה ולא יפסיק, אף על פי שכבר התפלל, אבל האחרים יכולין להפסיק אח"כ. וכל שכן שאם לא התפלל הפורס והעובר לפני התיבה תחלה שישלים תפלתו, אף על פי שיצטרך לקרות אח"כ ק"ש, ולא יסמוך גאולה לתפילה. ואסור להפסיק בדברים אלו בין גאולה לתפילה, או בק"ש וברכותיה, ולכן אסור לש"צ להפסיק בין ק"ש לתפילה, או בק"ש וברכותיה, כדי לפרוס על שמע לאותן הבאים לבהכ"נ לאחר שהתפללו הקהל קדיש וברכו, והתחיל בברכת יוצר אור, אבל בברכת ערבית שהיא רשות, יכול להפסיק להוציא אחרים ידי חובתו. ומ"מ איש אחר יכול לפרוס על שמע, או להתפלל בעשרה כל התפילה, אפילו באותו בית הכנסת שכבר התפללו, להוציא אחרים ידי חובה, רק שלא יעמוד החזן השני במקום שעמד הראשון, דזהו נראה גנאי לראשונים, דהוי כאילו לא יצאו בראשונה ידי חובה. ונ"ל דוקא שעדיין הראשונים בבהכ"נ אלא שהשלימו סדרם, אבל אם יצאו הראשונים יוכל לעמוד החזן אף במקום שעמד הראשון" עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק א'] דהרדב"ז [ח"ד סימן רמ"א] פליג ע"ד השו"ע וז"ל אם התפללו בעשרה, כל אחד ביחיד, פרח מינייהו קדיש וקדושה, כדאמרינן גבי ברכת המזון [לקמן בסימן קצ"ד סעיף א'] וכיון דפרח מינייהו, אף על גב שאח"כ נתחברו עשרה, אינם יכולים לחזור ולהתפלל בקדיש וקדושה, ואם חזרו והתפללו הוי ברכה לבטלה, והובאו דבריו במ"א. ובספר מגן גיבורים ובחיי אדם הביאו דבריו להלכה. ובתשובת הרמ"ע [סימן פ"ד] ובדרך החיים [דיני ברכו אות ג'] משמע דפוסקים כהשו"ע, אכן בתשובת חתם סופר [חא"ח סימן י"ז] כתב דכן עמא דבר כהרדב"ז. אכן גם להרדב"ז אם יש אחד מהם שלא התפלל עדיין, יכול לפרוס על שמע, וגם לירד לפני התיבה, אך לא יתפלל מתחלה התפילה בלחש, רק יתפלל תיכף התפילה בקול רם, דבכה"ג לא שייך פרח חובת תפלה מינייהו, דהרי בשביל עצמו אומר, וכ"כ המגן גיבורים [סימן קכ"ד], וה"ה דאחד מאותם שכבר יצאו, יכול לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה בשבילו וכדלקמיה בשו"ע, דכיון דיש עכ"פ אחד שלא יצא עדיין ידי תפילה, כל ישראל ערבים זה בזה [הרדב"ז שם]. עכ"ד.

ועל מה שכתב השו"ע שיאמר קדיש, כתב המשנ"ב [ס"ק ב'] שצריך לומר מתחלה קצת פסוקים.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ג'] דהטעם של השו"ע שאומר יוצר אור, אף דבזמנינו כולם בקיאים, ואין צריכין לברכת המברך שיוציאן בהברכה, וכל שכן לפי מה דאירי המחבר, שכבר ברכו כולם כל אחד בפני עצמו, מ"מ ס"ל להמחבר דאומר יוצר אור משום שלא יהיו נראין ככופרין ח"ו, שהוא אומר להם שיברכו ואין אחד מהם שיברך, לכך אומר יוצר אור, ובקול רם, והאחרים שומעים והשומע כעונה.

ובדעת הרמ"א שא"צ לומר יוצר אור, כתב המשנ"ב דס"ל דכיון שעונים ברוך ה' המבורך לעולם ועד תו לא מיחזי ככופר מידי דהוה אברכת התורה.

וכתב עוד המשנ"ב [ס"ק ח'] וז"ל "וכתב המ"א מיהו נ"ל דאם אין שם ששה שלא התפללו, לא יתפלל הש"ץ בלחש, רק יתחיל מיד בקול רם, דהא עיקר הכונה בהחזרה בזה הוא רק משום קדושה, ויאמר הג' ראשונות בקול רם, והשאר בלחש, אבל כשיש רוב מנין, הם כמו צבור גמור ועיין בביאור הלכה". ע"כ.

ועל מ"ש השו"ע שאומר אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש, כתב המשנ"ב [ס"ק ט'] דאין זה מצוי כהיום, משום דרגילין לפרוס על שמע בשביל המתאחרין לבוא אחר גמר סיום שמנה עשרה בלחש, קודם שמתחיל הש"ץ התפלה בקול רם, ויוצאין על ידו ענין הקדושה, אבל אם אירע שנתאחר לבוא להתפלל אחר התפלה, יוכל לפרוס על שמע ולירד לפני התיבה.

והנה מדברי הרמ"א מוכח, שאם לא התפלל, ויורד לפני התיבה בשביל קדושה, פשיטא דיסיים תפילתו, וכתב המשנ"ב [ס"ק י"ג] דאף על פי שעל ידי זה יצטרך אח"כ לקרוא רק ק"ש ולא יסמוך גאולה לתפלה יעשה כן. ולפ"ז אדם שנתאחר לבוא לבהכ"נ ולא שמע ברכו וקדושה, וחושש שמא לא יהיה אח"כ מנין בבהכ"נ כשיגיע לתפלה, מותר לפרוס ולעבור לפני התיבה להתפלל כל הי"ח ברכות, כדי שיהיה יוכל לומר קדושה, ואח"כ יקרא ק"ש וברכותיה ולא יתפלל, אבל המ"א כתב דלכתחלה אין נכון לעשות כן לבטל מצות סמיכת גאולה לתפלה משום קדושה, אלא יתפלל כסדר, ויסמוך גאולה לתפלה, ואם יהיה אז עשרה בבהכ"נ יאמר קדושה. ע"כ.

ולא יקרא למתורגמן יותר מפסוק אחד...

כתב השו"ע [סימן קמ"ה ס"ג] "האידינא לא נהגו לתרגם, משום דמה תועלת בתרגום כיון שאין מבינים אותו". ע"כ.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ד'] דאין לומר שגם אנחנו נפרש לעם בלשון שמבינים, דשאני התרגום שנתקן ברוח הקודש. ומכל מקום כתב בשם המגן גבורים בשם התשב"ץ, שגם עתה רשות לתרגום בלשון תרגום, אף שאין מבינים אותו, משום שנתקן ברוח הקודש, אלא שאין התרגום מעכב.

דף כ"ד

קטן קורא בתורה ומתרגם, אבל אינו פורס על שמע, ואינו עובר לפני התיבה...

פירש רש"י, דהטעם שקטן אינו פורס על שמע הוא משום שהוא בא להוציא את הרבים ידי חובתו, וכיון שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתו. אולם הב"י [סימן נ"ג] כתב בשם הרשב"א בתשובה [ח"א סימן רל"ט] שכתב בשם הראב"ד,

שהטעם שקטן אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה, אינו משום שהוא לא בן חיוב, שהרי ברכות ותפלות דרבנן, וקטן שהגיע לחינוך חייב מדרבנן, ואתי דרבנן ומפיק דרבנן, אלא משום כבוד הצבור אינו מוציאם ידי חובתו, דגנאי הוא לצבור שהקטן מוציאן.¹

וכתב הב"י דמדברי הטור ועוד מפרשים משמע שאפילו באקראי אינו יורד לפני התיבה, ותמה על המנהג שהנהיגו שקטן יורד לפני התיבה בערבית של מוצאי שבת. וכתב דאפשר לומר שלא הקפידו על תפלת ערבית, כיון שאין בה חזרת הש"צ וקדושה, ואין צריך השליח צבור להוציא את הרבים ידי חובתו. אולם האבודרהם קרא תגר על מנהג זה, והסכים עמו מה"ר יצחק די ליאון ז"ל לבטל המנהג.

וכתב הב"י דלפי דברי הרשב"א שהטעם הוא משום כבוד צבור, יש מקום לקיים מנהג זה, ולומר שהצבור מוחלים על כבודם, וגם לפי דברי רש"י אפשר לקיים מנהג זה, דאפשר לומר שתפלת ערבית שאני לפי שהיא רשות.

להלכה כתב השו"ע [סימן נ"ג ס"י] "יש ללמד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות". והרמ"א כתב "ובמקומות שלא נהגו כן, אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית".

וכתב המשנ"ב [ס"ק ל'] דהב"י נדחק לפרש טעמים לזה מפני המנהג, אבל הוא בעצמו סובר דאין נכון לכתחילה לעשות כן.

וכתב עוד [ס"ק ל"א] דמוצאי שבת הוא לאו דוקא, והוא הדין ערבית דחול, אלא שהמנהג שנהגו באותן מקומות היה בערבית של מוצאי שבת.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ל"ב] דהטעם שבמקומות שלא נהגו לא יעלה קטן אף בערבית, הוא משום ה'ברכו' שיש בערבית, וה"ה שאין פורס בשחרית למי שלא שמע "ברכו".

ואינו נושא את כפיו...

מבואר בתוס' [ד"ה ואין נושא] וברא"ש [סימן ט"ו] ובמרדכי [סימן תתט"ו] וברשב"א ובר"ן סופ"ק דחולין, שיש שלשה חילוקים בזה, דקטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו לבדו, אבל אם יש אחרים עמו נושא את כפיו. וקטן שהביא ב' שערות ולא נתמלא זקנו נושא את כפיו אף לבדו,

נ ולכאור' נראה שמחלוקת רש"י והרשב"א בזה, תלויה בנידון הגדול בראשונים, אם תרי דרבנן מפיק חד דרבנן, עי' תוס' לעיל [דף י"ט ע"ב ד"ה ורבי יהודה]. אי נמי אפילו אם תרי דרבנן מפיק חד דרבנן, אפשר דקטן גרע, דיש אומרים שהוא לא מצווה אלא אביו מצווה לחנכו, עי' רש"י בברכות [דף מ"ה ע"א ד"ה עד] שכתב כן. ונראה דלטעמיה קאזיל הכא, במ"ש שהטעם הוא משום שאינו מוציא את הרבים ידי חובתו. ועי' תוס' שם [ד"ה עד שיאכל].

ודוקא באקראי אבל לא בקביעות, ואם נתמלא זקנו נושא את כפיו לבדו בקביעות. והובא בב"י [סימן קכ"ח סל"ד]. וכתב הב"י שהטור כתב "קטן או אפילו גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא כפיו, והני מילי הוא לבדו, אבל אם אחרים משידע לישא כפיו נושא עמה". ומשמע שמשווה בין קטן שלא הביא ב' שערות לגדול שלא נתמלא זקנו, וסובר שגם גדול שלא נתמלא זקנו לא ישא את כפיו לבדו אפילו באקראי, ואע"פ שכן נראה מהרמב"ם [פ"ט מהל' תפלה ונשיאת כפים ה"ד], מכל מקום הטור היה צריך לכתוב את דעת הרא"ש בזה, ואפשר שהיה לו נוסחא אחרת בדברי הרא"ש.

ובגדר נתמלא הזקן, כתב הב"י שהכל בו כתב שזהו זקן התחתון שלו, אבל מדברי הפוסקים לא נראה כן, אלא זקנו היינו העליון, מיהו אין צריך שיתמלא זקנו העליון, אלא כל שהגיע לשנים שראוי להתמלא זקנו סגי בזה.

להלכה כתב השו"ע [סימן קכ"ח סל"ד] "קטן שלא הביא שתי שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו כלל, אבל עם כהנים שהם גדולים נושא ללמוד ולהתחנך, ומי שהביא שתי שערות נושא את כפיו אפילו בפני עצמו, ומיהו דווקא באקראי בעלמא, ולא בקביעות, עד שיתמלא זקנו שאז יכול לישא כפיו אפילו יחידי בקבע, וכל שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו, אע"פ שלא נתמלא קרינן ביה נתמלא זקנו". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק קכ"א] שאם הוא בן י"ג שנה ויום אחד, תלינן דמסתמא הביא ב' שערות.

והטעם שאינו נושא את כפיו ביחידי, כתב המשנ"ב [ס"ק קכ"ב] בשם רש"י בסוגיין דהוא משום שאין כבוד הצבור להיות כפופין לברכתו.

וקטן שנושא את כפיו עם אחרים רשאי לברך [משנ"ב ס"ק קכ"ג].

וגדר חינוך בזה אינו מגיל חמש או שש, אלא בשידוע לישא כפיו כמנהג הכהנים. [משנ"ב שם].

וכתב המשנ"ב [ס"ק קכ"ה] שבמדינותינו שאין נושאים כפים אלא ברגלים, מותר לגדול שלא נתמלא זקנו לישא כפיו בכל רגל אפילו בפני עצמו, כדי לאחזוקי נפשי בכהני, דלא מקרי זה אלא אקראי.

וכתב המשנ"ב [ס"ק קכ"ו] שאם הוא קודם י"ח שנה צריך שיתמלא זקנו ממש, ואם הוא לאחר י"ח שנה סגי שיתמלא זקנו מעט.

פוחח פורס את שמע ומתרגם, אבל אינו קורא בתורה, ואינו עובר לפני התיבה, ואינו נושא את כפיו...

רש"י [ד"ה פוחח] פירש דפוחח היינו כל שכרעיו נראין, והוא תרגום של יחף. והתוס' [ד"ה פוחח] חלקו עליו, ופירשו דפוחח הוא מי שלבוש בגדים קרועין, והוא תרגום של ערום.

והטור [סימן נ"ג ס"ג] כתב "וצריך שיהא לבוש ומעוטף, כדתנן פוחח אין עובר לפני התיבה, והוא מי שלבוש בגדים קרועים וכתפיו וזרועותיו מגולות". ע"כ. וכתב הב"י שהערוך [ערך פוחח] פירש דפוחח הוא שלבוש בגד קרוע ואין בבגדיו בתי ידים אלא ידי ערומות.

וכתב השו"ע [סימן נ"ג ס"ג] "פוחח והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולות לא ירד לפני התיבה". עכ"ל. וכתב המשנ"ב [ס"ק ל"ט] דגם כתפיו מגולות. עוד כתב [ס"ק מ'] דפוחח פורס על שמע אבל אינו קורא בתורה שגנאי הוא.

רבי יהודה אומר אף מי שהיו ידיו צבועות... תנא אם רוב אנשי העיר מלאכתן בכך מותר...

כתב הב"י [סימן קכ"ח סל"ב] שזהו כשלא דש בעירו, אבל אם הוא דש בעירו אפילו אם אין רוב אנשי העיר מלאכתן בכך שרי דלא גרע ממומין.

וכן כתב להלכה השו"ע [סימן קכ"ח סל"ב] וז"ל "היו ידיו צבועות איסטיס ופואה לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בהם, ואם רוב העיר מלאכתן בכך ישא את כפיו, וכן אם הוא דש בעירו, ישא את כפיו". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק קי"ז] דבמקום שנהגו הכהנים לשלשל את הטלית על פניהם וידיהם בפנים מן הטלית נושא את כפיו.

תנא מומין שאמרו בפניו ידיו ורגליו...

פרש"י מפני שהנושא את ידיו חולץ מנעליו, ואם יש מום ברגליו יסתכלו בו.

והרמב"ם [הלכות תפילה ונשיאת כפים פ"ט ה"ב] כתב "המומין כיצד, כהן שיש מומין בפניו או בידיו או ברגליו, כגון שהיו אצבעותיו עקומות או עקושות, או שהיו ידיו בוהקניות, לא ישא את כפיו, לפי שהעם מסתכלין בו". עכ"ל. אולם הטור [סימן קכ"ח] השיג על הרמב"ם שבגמ' לא אמרו אלא במום שבידיו מפני שהוא נושא אותם וניכר בהם. וכתב הב"י שהטור לא גרס ברייתא זו, וכן הרי"ף והרא"ש לא גרסי לה, ולכן הקשה על הרמב"ם, ואין זה קושיא, דגם אם יש מום בפניו יסיחו דעתם. ומכל מקום הקשה הב"י על הטור איך אמר שבגמ' לא אמרו אלא בידיו, הרי אמרו דזבלגן וסומא לא ישא את כפיו, וא"כ ע"כ ידיו שאמרו לאו דווקא, דה"ה לפניו וגם לרגליו במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקיים.

להלכה כתב השו"ע [סימן קכ"ח ס"ל] "מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם בהקניות או עקומות או עקושות, לא ישא את כפיו, מפני שהעם מסתכלין בו, והוא הדין למי שיש מומין ברגליו במקום שעולים לדוכן בלא בתי שוקיים...". עכ"ל.

וכתב המשנ"ב [ס"ק ק"ח] דבוהקניות קאי גם על פניו, והוא המנומר בנקודות דקות לבנות. וכתב עוד דאותם המנומרים

בנקודות דקות אם שכיח שם, אף דלא הוי רוב אנשי המקום כך ישא את כפיו.

ידיו בהקניות לא ישא את כפיו עקומות עקושות לא ישא את כפיו...

מפרש"י עולה שפירוש בזהקניות היינו שיש לו בהרות בידים, ועקומות היינו כפופות, ועקושות היינו שכפופות לצדידיהן. והר"ן פירש דעקומות היינו שנתעקמו ידיו אחרונות, ועקושות היינו שאינו יכול לחלק אצבעותיו.

אמר רב אסי חיפני ובישני לא ישא את כפיו...

כתב השו"ע [סימן קכ"ח ס"ל ג] "מי שאינו יודע לחתוך האותיות, כגון שאומר לאלפ"ן עיני"ן ולעיני"ן אלפ"ן וכיוצא בזה, לא ישא את כפיו".

וכתב המשנ"ב [ס"ק קי"ט] דהוא הדין למי שהוא כבד פה וכבד לשון, ומקורו מהרמב"ם [הלכות תפלה פט"ו ה"א].

עוד כתב המשנ"ב [ס"ק ק"כ] דהוא הדין למי שקורא לחית"ן ההי"ן או שקורא לשבולת סבולת. ואם כל בני עירו קוראין כך מותר לישא כפים שם באותו מקום. ומטעם זה כתבו האחרונים, דבזמנינו שרוב בני עמנו אין יודעים להבחין בין הברת העי"ן לאל"ף, מותר לישא את כפיו. וכתב דיש אומרים עוד שבמדינת רוסיא שרגילין הרבה לקרוא לשבולת סבולת, אף דכלל אנשי המדינה יודעים ההפרש שיש בין שי"ן ימנית לשמאלית, מכל מקום מותר לישא כפיו [ט"ז ס"ק ל' הובא בא"ד ס"ק נ"ד].

אמר רב הונא זבלגן לא ישא את כפיו...

רש"י פירש דזבלגן הוא שענינו נוטפות דמעה. והרמב"ם [הלכות תפילה ונשיאת כפים פט"ו ה"ב] פירש שהוא מי שרירי יורד על זקנו, וכן פירשו הר"ן והטור [סימן קכ"ח]. ובשו"ע [סימן קכ"ח ס"ל] פסק כשני הפירושים.

א"ר יוחנן סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו... ההוא דש בעירו הוה...

ומבואר שאם הוא דש בעירו מותר, וכתבו התוס' [ד"ה אם היה דש] והרא"ש [סימן ט"ז] והמרדכי [סימן תתט"ז] שכשדש בעירו מותר אפילו במומין שבידיו כמבואר בירושלמי.

וכתב הב"י [סימן קכ"ח ס"ל] דמשמע שגם סומא בשתי עיניו אם היה דש בעירו מותר, ומה שהיתר זה הוזכר בגמרא רק על סומא באחת מעיניו, הוא כדי להשמיענו שגם סומא באחת מעיניו לא ישא את כפיו כל שאינו דש בעירו. וכתב הב"י שאף שמרבינו ירוחם לא משמע כן, כן נראה.

ובגדר דש בעירו כתב הב"י בשם התרומת הדשן [ח"א סימן כ"ה], שכל ששהה שלשים יום מקרי דש בעירו, ודוקא בעירו אבל אם הלך באקראי לעיר אחרת ושהה שם שלשים יום לא מהני, ומכל מקום נראה דלאו דוקא דאיתי למידר התם

שיהא אחד מבני מתא, אלא אפילו אתי להתם להיות מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה חשיב נמי דש בעירו בשלשים יום.

ולהלכה כתב השו"ע [סימן קכ"ח ס"ל] "... וכן סומא באחד מעיניו לא ישא את כפיו, ואם היה דש בעירו דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותו מום כפיו, ואפילו הוא סומא בשתי עיניו, וכל ששהה בעיר שלשים יום מקרי דש בעירו, ודוקא בעירו, אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת ושהה שם שלשים יום לא, ואפילו לא בא לדור שם להיות מבני העיר, אלא בא להיות שם מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה חשוב דש בעירו שלשים יום". עכ"ל.

וכתב הביאור הלכה [ד"ה וכן סומא] דפשוט דדוקא אם סמיותו ניכר ויבואו להסתכל בו לא ישא כפיו, אבל אם אין סמיותו ניכר לאנשים, כמו שמצוי מיני סומים שעניניהם כעיני שאר בני אדם רק שניטל המאור מהם מותר.

והטעם שאם הולך באקראי לעיר אחרת אף שדש בעירו אסור, כתב המשנ"ב [ס"ק קי"ב - קי"ג] דהוא משום דלא רגילי אנשי לישא וליתן עמו, ואינם מורגלים במומו. אבל אם בא להשתקע שם איזה זמן רגילים לישא וליתן עמו, והורגלו במומו בשלשים יום.

והמ"א [ס"ק מ"ד] הביא את דעת הב"ח שחולק על השו"ע וסובר שגם באקראי מותר בל' יום. אולם כתב הביאור הלכה שהרבה אחרונים הסכימו עם דעת השו"ע. והחיי אדם כתב כעין הכרעה בזה, דאם היה בבית הכנסת בשעה שקוראים כהנים, וגם עקר את רגליו ברצה יעלה.

כתב השו"ע [סימן קכ"ח ס"ל א] "אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם, אפילו יש בפניו ובידיו כמה מומין ישא את כפיו". וכתב הרמ"א [ודוקא אם היו ידיו בפנים מן הטלית, אבל אם הם מבחוץ לא מהני הטלית לידיו]. עכ"ל.

ומקור הדין הוא בבית יוסף, שכתב כן מסברת עצמו, וביאור הדין הוא כמ"ש המשנ"ב [ס"ק קי"ד] דהטעם שמותר הוא משום שאין יכולין להסתכל במומיו, ודוקא במקום שכן שהמנהג לכסות, אבל אם אין המנהג כן רק שהוא רוצה לעשות כן מפני המומין שבו אסור, ואפילו אם כל הכהנים יעשו כמוהו אסור, דמכל מקום יסתכלו בהם מפני ששינו את מנהגם וסיחו דעתם.

תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני ואמר רבא בתפרן ובאלכסון...

כתב השו"ע [סימן ל"ב ס"ל ט] "תפילין בין של ראש בין של יד, הלכה למשה מסיני שיהיו מרובעות בתפרן, ובאלכסון, דהיינו שיהיו ריבוען מכוון ארכו כרחבו, כדי שיהיה להם אותו אלכסון שאחז"ל כל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשי באלכסונא, וצריך לרבע מקום מושבן וגם הבתים עשאו מרובעות ואחר זמן נתקלקל רבוען יש מי שאומר שצריך

לרבען".

והרמ"א כתב "אבל גובה הבתים אין להקפיד אם הוא יותר מרחבן וארכן ויעשה כל הד' בתים בשוה שלא יהא אחד גדול מחבירו".

וכתב המשנ"ב [ס"ק ע"ג] שאם לא עשאן מרובעות מעכב בדיעבד ומכל מקום אם אין לו תפילין אחרים יניחם בלא ברכה.

האומר איני עובר לפני התיבה בצבועין, אף בלבנים לא יעבור ... מ"ט חיישינן שמא מינות נזרקה בו...

פרש"י דהמינין עובדי ע"ז מקפידין בכך.

וכתב הרמב"ם [פ"י מהל' תפלה ה"ה] דלא יעבור באותה תפלה דוקא. וביאר את דבריו הריב"ש בתשובה [סימן רכ"ד] שדעתו שאין חוששין לו לעולם, ודי לחוש לו לשעתו באותו תפלה, אבל לא שנחזיקהו במין לעולם.

וכתב הר"י מלונגיל שאף אם הוא נותן טעם לדבריו שעושה כן לכבוד המקום דרך ענוה לא יעבור, משום שכיון שהצבור מבקשים ממנו שיתפלל להם אין ראוי להיות סרבן.

וכתב השו"ע [סימן נ"ג ס"ח] "האומר איני יורד לפני התבה

מפני שבגדי צבועין, או מפני שברגלי סנדל, לא ירד באותו תפלה כלל, מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך, וחיישינן שמא אפיקורסות נזרקה בו". עכ"ל. וכתב הרמ"א "ואפילו אם נותן אמתלא לדבריו לא מהני". וכתב המשנ"ב [ס"ק מ"ח] בשם הפרי חדש שדווקא אם נתן את האמתלא אחר כך, אבל אם מיד כשאמר איני אומר בצבועים אמר תכף הטעם שאין דרך כבוד לה' כי אם בלבנים, ירד.

דף כ"ה

האומר מודים מודים משתקין אותו...

כתבו התוס' בברכות [דף ל"ד ע"א ד"ה אמר] דאיתא בירושלמי דזהו דווקא בציבור, אבל ביחיד תחנונים הם. אולם כתב הב"י [סימן קכ"א] שהטור לגבי האומר שמע שמע [סימן ס"א] כתב שאין נראה לחלק בזה כיון שהבבלי לא חילק בזה, וה"ה גבי מודים מודים שאין לחלק בזה, ולכן הטור סתם לגבי מודים מודים שמשתקין אותו, דמשמע שגם ביחיד משתקין אותו.

להלכה כתב השו"ע [סימן קכ"א ס"ב] "האומר מודים מודים משתקין אותו". וכתב המשנ"ב [ס"ק ה'] דזהו אפילו אם לא השתחוה ב' פעמים. עוד כתב דהאיסור הוא בין לכפול המילות, ובין לכפול ענין וענין, דמחזי כשתי רשויות.